

HOOFDSTUK 2 AENEAS KOMT IN CARTHAGO AAN

1. PROOEMIUM: DE WOEDE VAN JUNO (I, 1-33)

a. Inleiding (I, 1-11)

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum saevae memorem Iunonis ob iram;
5 multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
inferretque deos Latio; genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso,
quidve dolens, regina deum tot volvere casus
10 insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. Tantaene animis caelestibus irae?

b. De redenen van Juno's woede (I, 12-33)

Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Karthago, Italiam contra Tiberinaque longe
ostia, dives opum studiisque asperrima belli,
15 quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
posthabita coluisse Samo. Hic illius arma,
hic currus fuit; hoc regnum dea gentibus esse,
si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
20 audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
hinc populum late regem belloque superbum
venturum excidio Libyae: sic volvere Parcas.
Id metuens veterisque memor Saturnia belli,
prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis—
25 necdum etiam causae irarum saevique dolores
exciderant animo; manet alta mente repostum
iudicium Paridis spretaeque iniuria formae,
et genus invisum, et rapti Ganymedis honores:

his accensa super iactatos aequore toto

30 Troas, reliquias Danaum atque immitis Achilli,

arcebat longe Latio, multosque per annos

errabant acti fatis maria omnia circum.

Tantae molis erat Romanam condere gentem!

2. DE STORM (I, 34-101)

a. Juno voelt zich de mindere van Pallas (I, 34-49)

Vix e conspectu Siculae telluris in altum
35 vela dabant laeti et spumas salis aere ruebant,
cum Iuno, aeternum servans sub pectore vulnus,
haec secum: 'Mene incepto desistere victam
nec posse Italia Teucrorum avertere regem!
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
40 Argivum atque ipsos potuit sommergere ponto
unius ob noxam et furias Aiacis Oilei?
Ipsa Iovis rapidum iaculata e nubibus ignem
disiecitque rates evertitque aequora ventis,
illum expirantem transfixo pectore flammam
45 turbine corripuit scopuloque infixit acuto;
ast ego, quae divum incedo regina Iovisque
et soror et coniunx, una cum gente tot annos
bella gero. Et quisquam numen Iunonis adorat
praeterea aut supplex aris imponet honorem?'

b. Juno bezoekt Aeolus (I, 50-64)

- 50 Talia flammato secum dea corde volutans
nimborum in patriam, loca feta furentibus Austris,
Aeoliam venit. Hic vasto rex Aeolus antro
luctantis ventos tempestatesque sonoras
imperio premit ac vinclis et carcere frenat.
- 55 Illi indignantes magno cum murmure montis
circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus arce
sceptrum tenens mollitque animos et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras caelumque profundum
quippe ferant rapidi secum verrantque per auras;
- 60 sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
hoc metuens molemque et montis insuper altos
imposuit, regemque dedit qui foedere certo
et premere et laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:

c. Juno doet een beroep op Aeolus (I, 65-80)

- 65 'Aeole (namque tibi divum pater atque hominum rex
et mulcere dedit fluctus et tollere vento),
gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor
Ilium in Italiam portans victosque penates:
incute vim ventis submersasque obrue puppis,
70 aut age diversos et dissice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem praestanti corpore Nymphae,
quarum quae forma pulcherrima Deiopea,
conubio iungam stabili propriamque dicabo,
omnis ut tecum meritis pro talibus annos
75 exigat, et pulchra faciat te prole parentem.'
Aeolus haec contra: 'Tuus, o regina, quid optes,
explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi quodcumque hoc regni, tu scepra Iovemque
concilias, tu das epulis accumbere divum,
80 nimborumque facis tempestatumque potentem.'

d. Noodweer overvalt de vloot van Aeneas (I, 81-101)

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.

Incubere mari, totumque a sedibus imis

85 una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis

Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.

Insequitur clamorque virum stridorque rudentum;

eripiunt subito nubes caelumque diemque

Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra;

90 intonuere poli, et crebris micat ignibus aether,

praesentemque viris intentant omnia mortem.

Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;

ingemit et duplicis tendens ad sidera palmas

talia voce refert: 'O terque quaterque beati,

95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis

contigit oppetere! O Danaum fortissime gentis

Tydide! Mene Iliacis occumbere campis

non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra,

saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens

100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis

scuta virum galeasque et fortia corpora volvit!

3. LANDING OP DE AFRIKAANSE KUST (I, 170-209)

De vloot van Aeneas heeft het zwaar te verduren: schepen lopen op klippen, komen vast te zitten op zandbanken of zinken en bemanning slaat overboord. Dan krijgt Neptunus in de gaten dat er zonder zijn instemming een orkaan is opgestoken. Hij begrijpt dat zijn zuster Juno hierachter zit en hij jaagt de winden terug en brengt de zee tot bedaren. Aeneas weet met zeven schepen de kust van Libië (Noord-Afrika) te bereiken en vaart een rustige en beschutte baai binnen, een natuurlijke haven.

a. De Trojanen maken vuur, Aeneas gaat op onderzoek (I, 170-183)

170 Huc septem Aeneas collectis navibus omni
ex numero subit, ac magno telluris amore
egressi optata potiuntur Troes harena
et sale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
175 suscepitque ignem foliis atque arida circum
nutrimenta dedit rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
expediunt fessi rerum, frugesque receptas
et torrere parant flammis et frangere saxo.
180 Aeneas scopulum interea conscendit, et omnem
prospectum late pelago petit, Anthea si quem
iactatum vento videat Phrygiasque biremis,
aut Capyn aut celsis in puppibus arma Caici.

b. Aeneas maakt zeven herten buit (I, 184-197)

Navem in conspectu nullam, tris litore cervos
185 prospicit errantis; hos tota armenta sequuntur
a tergo et longum per vallis pascitur agmen.
Constitit hic arcumque manu celerisque sagittas
corripuit, fidus quae tela gerebat Achates,
ductoresque ipsos primum capita alta ferentis
190 cornibus arboreis sternit, tum vulgus et omnem
miscet agens telis nemora inter frondea turbam;
nec prius absistit quam septem ingentia victor
corpora fundat humi et numerum cum navibus aequet;
hinc portum petit et socios partitur in omnes.
195 Vina, bonus quae deinde cadis onerarat Acestes
litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
dividit, et dictis maerentia pectora mulcet:

c. Aeneas spreekt zijn makkers moed in (I, 198-209)

‘O socii (neque enim ignari sumus ante malorum),

O passi graviora, dabit deus his quoque finem.

200 Vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis

accestis scopulos, vos et Cyclopa saxa

expertis: revocate animos maestumque timorem

mittite; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.

Per varios casus, per tot discrimina rerum

205 tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas

ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae.

Durate, et vosmet rebus servate secundis.’

Talia voce refert curisque ingentibus aeger

spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

HOOFDSTUK 3 DE VAL VAN TROJE

4. DE VAL VAN TROJE (II, 250-297)

a. De Grieken vallen Troje binnen (II, 250-267)

250 Vertitur interea caelum et ruit Oceano nox
involvens umbra magna terramque polumque
Myrmidonumque dolos; fusi per moenia Teucri
conticuere; sopor fessos complectitur artus.
Et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat

255 a Tenedo tacitae per amica silentia lunae
litora nota petens, flammas cum regia puppis
extulerat, fatisque deum defensus iniquis
inclusos utero Danaos et pinea furtim
laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras

260 reddit equus laetique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces et dirus Ulixes,
demissum lapsi per funem, Acamasque Thoasque
Pelidesque Neoptolemus primusque Machaon
et Menelaus et ipse doli fabricator Epeos.

265 Invadunt urbem somno vinoque sepultam;
caeduntur vigiles, portisque patentibus omnis
accipiunt socios atque agmina conscia iungunt.

b. De schim van Hector verschijnt aan Aeneas (II, 268-279)

Tempus erat quo prima quies mortalibus aegris

incipit et dono divum gratissima serpit.

270 In somnis, ecce, ante oculos maestissimus Hector

visus adesse mihi largosque effundere fletus,

raptatus bigis ut quondam, aterque cruento

pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.

Ei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo

275 Hectore qui redit exuvias indutus Achilli

vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignis!

Squalentem barbam et concretos sanguine crinis

vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros

accepit patrios.

c. Hector spoort Aeneas aan te vertrekken (II, 279-297)

Ultrō flens ipse videbar

280 compellare virum et maestas expromere voces:

‘O lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,

quae tantae tenuere morae? Quibus Hector ab oris

expectate venis? Ut te post multa tuorum

funera, post varios hominumque urbisque labores

285 defessi aspicimus! Quae causa indigna serenos

foedavit vultus? Aut cur haec vulnera cerno?’

Ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,

sed graviter gemitus imo de pectore ducens,

‘Heu fuge, nate dea, teque his’ ait ‘eripe flammis.

290 Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia.

Sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra

defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Sacra suosque tibi commendat Troia penatis;

hos cape fatorum comites, his moenia quaere

295 magna pererrato statues quae denique ponto.’

Sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

6. AENEAS VERLAAT TROJE (II, 671-804)

b. Aeneas vlucht met zijn familie (II, 721-734)

Haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis;
725 pone subit coniunx. Ferimur per opaca locorum,
et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati examine Grai,
nunc omnes terrent aerae, sonus excitat omnis
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
730 Iamque propinquabam portis omnemque videbar
evasisse viam, subito cum creber ad auris
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens 'Nate,' exclamat, 'fuge, nate; propinquant.
Ardentis clipeos atque aera micantia cerno.'

c. Creüsa is opeens verdwenen! (II, 735-751)

735 Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
confusam eripuit mentem. Namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu misero coniunx fatone erepta Creusa
substitit, erravitne via seu lapsa resedit,
740 incertum; nec post oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi animumve reflexi
quam tumulum antiquae Cereris sedemque sacratam
venimus: hic demum collectis omnibus una
defuit, et comites natumque virumque fefellit.
745 Quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penatis
commendo sociis et curva valle recondo;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
750 Stat casus renovare omnis omnemque reverti
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

d. Aeneas gaat terug de stad in (II, 752-770)

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustrō:

755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.

Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero: inruerant Danaï et tectum omne tenebant.

Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur; exsuperant flammae, furit aestus ad auras.

760 Procedo et Priami sedes arcemque reviso:

et iam porticibus vacuis Iunonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. Huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum

765 crateresque auro solidi, captivaeque vestis
congeritur. Pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.

Ausus quin etiam voces iactare per umbram

implevi clamore vias, maestusque Creusam

770 nequiquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

e. De schim van Creüsa spoort Aeneas aan te vertrekken (II, 771-789)

Quaerenti et tectis urbis sine fine ruenti

infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae

visa mihi ante oculos et nota maior imago.

Obstipui, steteruntque comae et vox faucibus haesit.

775 Tum sic adfari et curas his demere dictis:

‘Quid tantum insano iuvat indulgere dolori,

o dulcis coniunx? Non haec sine numine divum

eveniunt; nec te comitem hinc portare Creusam

fas, aut ille sinit superi regnator Olympi.

780 Longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum,

et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva

inter opima virum leni fluit agmine Thybris.

Illic res laetae regnumque et regia coniunx

parta tibi; lacrimas dilectae pelle Creusae.

785 Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas

aspiciam aut Graeis servitum matribus ibo,

Dardanis et divae Veneris nurus;

sed me magna deum genetrix his detinet oris.

Iamque vale et nati serva communis amorem.’

f. De schim van Creüsa verdwijnt (II, 790-804)

790 Haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem

dicere deseruit, tenuisque recessit in auras.

Ter conatus ibi collo dare bracchia circum;

ter frustra comprehensa manus effugit imago,

par levibus ventis volucrique simillima somno.

795 Sic demum socios consumpta nocte reviso.

Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum

invenio admirans numerum, matresque virosque,

collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.

Undique convenere animis opibusque parati

800 in quascumque velim pelago deducere terras.

Iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae

ducebatque diem, Danaïque obsessa tenebant

limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.

Cessi et sublato montis genitore petivi.

HOOFDSTUK 5 HET BEGIN VAN DE REIS

1. POLYDORUS (III, 1-68)

Aeneas vervolgt zijn verhaal en vertelt dat hij samen met zijn makkers een vloot heeft gebouwd en met twintig schepen de Trojaanse kust verlaat.

a. Aeneas verlaat Troje (III, 1-12)

Postquam res Asiae Priamique evertere gentem
immeritam visum superis, ceciditque superbum
Ilium et omnis humo fumat Neptunia Troia,
diversa exsilia et desertas quaerere terras
5 auguriis agimur divum, classemque sub ipsa
Antandro et Phrygiae molimur montibus Idae,
incerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
contrahimusque viros. Vix prima inceperat aestas
et pater Anchises dare fatis vela iubebat,
10 litora cum patriae lacrimans portusque relinquo
et campos ubi Troia fuit. Feror exsul in altum
cum sociis natoque penetibus et magnis dis.

b. Aeneas ziet een wonderlijk teken (III, 13-30)

Terra procul vastis colitur Mavortia campis

(Thraeces arant) acri quondam regnata Lycurgo,

15 hospitium antiquum Troiae sociique penates

dum fortuna fuit. Feror huc et litore curvo

moenia prima loco fatis ingressus iniquis

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Sacra Dionaeae matri divisque ferebam

20 auspibus coeptorum operum, superoque nitentem

caelicolum regi mactabam in litore taurum.

Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo

virgulta et densis hastilibus horrida myrtus.

Accessi viridemque ab humo convellere silvam

25 conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,

horrendum et dictu video mirabile monstrum.

Nam quae prima solo ruptis radicibus arbos

vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae

et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror

30 membra quatit gelidusque coit formidine sanguis.

c. Een dode spreekt (III, 31-46)

Rursus et alterius lentum convellere vimen

insequor et causas penitus temptare latentis;

ater et alterius sequitur de cortice sanguis.

Multa movens animo Nymphas venerabar agrestis

35 Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,

rite secundarent visus omenque levarent.

Tertia sed postquam maiore hastilia nisu

adgredior genibusque adversae obluctor harenae,

(eloquar an sileam?) gemitus lacrimabilis imo

40 auditur tumulo et vox reddita fertur ad auris:

‘Quid miserum, Aenea, laceras? Iam parce sepulto,

parce pias scelerare manus. Non me tibi Troia

externum tulit aut cruor hic de stipite manat.

Heu fuge crudelis terras, fuge litus avarum:

45 nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea textit

telorum seges et iaculis increvit acutis.’

d. Het verhaal van Polydorus (III, 47-57)

Tum vero ancipiti mentem formidine pressus

obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.

Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno

50 infelix Priamus furtim mandarat alendum

Threicio regi, cum iam diffideret armis

Dardaniae cingique urbem obsidione videret.

Ille, ut opes fractae Teucrum et Fortuna recessit,

res Agamemnonias victriciaque arma secutus

55 fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, et auro

vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,

auri sacra fames!

e. Polydorus krijgt een passende begrafenis (III, 57-68)

Postquam pavor ossa reliquit,

delectos populi ad proceres primumque parentem

monstra deum refero, et quae sit sententia posco.

60 Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,

linqui pollutum hospitium et dare classibus Austros.

Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens

aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae

caeruleis maestae vittis atraque cupresso,

65 et circum Iliades crinem de more solutae;

inferimus tepido spumantia cymbia lacte

sanguinis et sacri pateras, animamque sepulcro

condimus et magna supremum voce ciemus.

2. HET ORAKEL VAN APOLLO OP DELOS (III, 69-120)

a. Een gastvrij ontvangst op Delos (III, 69-83)

Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
70 dant maria et lenis crepitans vocat Auster in altum,
deducunt socii navis et litora complent;
provehimur portu terraeque urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri et Neptuno Aegaeo,
75 quam pius arquitekens oras et litora circum
errantem Mycono e celsa Gyaroque revinxit,
immotamque coli dedit et contemnere ventos.
Huc feror, haec fessos tuto placidissima portu
accipit; egressi veneramur Apollinis urbem.
80 Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos,
vittis et sacra redimitus tempora lauro
occurrit; veterem Anchisen agnovit amicum.
Iungimus hospitio dextras et tecta subimus.

b. Aeneas krijgt antwoord van Apollo (III, 84-101)

Templa dei saxo venerabar structa vetusto:

85 'Da propriam, Thymbraee, domum; da moenia fessis

et genus et mansuram urbem; serva altera Troiae

Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.

Quem sequimur? Quo ve ire iubes? Ubi ponere sedes?

Da, pater, augurium atque animis inlabere nostris.'

90 Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente,

liminaque laurusque dei, totusque moveri

mons circum et mugire adytis cortina reclusis.

Summissi petimus terram et vox fertur ad auris:

'Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum

95 prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto

accipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.

Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris

et nati natorum et qui nascentur ab illis.'

Haec Phoebus; mixtoque ingens exorta tumultu

100 laetitia, et cuncti quae sint ea moenia quaerunt,
quo Phoebus vocet errantis iubeatque reverti.

c. De uitleg van Anchises (III, 102-120)

Tum genitor veterum volvens monimenta virorum

‘Audite, o proceres,’ ait ‘et spes discite vestras.

Creta Iovis magni medio iacet insula ponto,

105 mons Idaeus ubi et gentis cunabula nostrae.

Centum urbes habitant magnas, uberrima regna,

maximus unde pater, si rite audita recordor,

Teucus Rhoeteas primum est advectus in oras,

optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces

110 Pergameae steterant; habitabant vallibus imis.

Hinc mater cultrix Cybeli Corybantiaque aera

Idaeumque nemus, hinc fida silentia sacris,

et iuncti currum dominae subiere leones.

Ergo agite et divum ducunt qua iussa sequamur:

115 placemus ventos et Cnosia regna petamus.

Nec longo distant cursu: modo Iuppiter adsit,

tertia lux classem Cretaeis sistet in oris.’

Sic fatus meritos aris mactavit honores,

taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,

120 nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

4. DE OVERTOCHT NAAR ITALIË (III, 506-569)

a. Aeneas waagt de overtocht naar Italië (III, 506-520)

Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta,
unde iter Italiam cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea et montes umbrantur opaci;
sternimur optatae gremio telluris ad undam
510 sortiti remos passimque in litore sicco
corpora curamus, fessos sopor inrigat artus.
Necdum orbem medium Nox Horis acta subibat:
haud segnis strato surgit Palinurus et omnis
explorat ventos atque auribus aëra captat;
515 sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones,
armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt caelo constare sereno,
dat clarum e puppi signum; nos castra movemus
520 temptamusque viam et velorum pandimus alas.

b. De Trojanen bereiken Italië (III, 521-536)

Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis

cum procul obscuros collis humilemque videmus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates,

Italiam laeto socii clamore salutant.

525 Tum pater Anchises magnum cratera corona

induit implevitque mero, divosque vocavit

stans celsa in puppi:

‘Di maris et terrae tempestatumque potentes,

ferte viam vento facilem et spirate secundi.’

530 Crebrescunt optatae aurae portusque patescit

iam propior, templumque apparet in arce Minervae;

vela legunt socii et proras ad litora torquent.

Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum,

obiectae salsa spumant aspergine cautes,

535 ipse latet: gemino demittunt bracchia muro

turriti scopuli refugitque ab litore templum.

c. Een voorteken (III, 537-547)

Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
tendentis campum late, candore nivali.

Et pater Anchises 'Bellum, o terra hospita, portas:

540 bello armantur equi, bellum haec armenta minantur.

Sed tamen idem olim curru succedere sueti

quadripedes et frena iugo concordia ferre:

spes et pacis' ait. Tum numina sancta precamur

Palladis armisonae, quae prima accepit ovantis,

545 et capita ante aras Phrygio velamur amictu,

praeceptisque Heleni, dederat quae maxima, rite

Iunoni Argivae iussos adolemus honores.

d. Ze naderen Sicilië (III, 548-557)

Haud mora, continuo perfectis ordine votis

cornua velatarum obvertimus antemnarum,

550 Graiugenumque domos suspectaque linquimus arva.

Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti

cernitur, attollit se diva Lacinia contra,

Caulonisque arces et navifragum Scylaceum.

Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Aetna,

555 et gemitum ingentem pelagi pulsataque saxa

audimus longe fractasque ad litora voces,

exsultantque vada atque aestu miscentur harenae.

e. De Charybdis (III, 558-569)

Et pater Anchises 'Nimirum hic illa Charybdis:

hos Helenus scopulos, haec saxa horrenda canebat.

560 Eripite, o socii, pariterque insurgite remis.'

Haud minus ac iussi faciunt, primusque rudentem

contorsit laevas proram Palinurus ad undas;

laevam cuncta cohors remis ventisque petivit.

Tollimur in caelum curvato gurgite, et idem

565 subducta ad Manis imos desedimus unda.

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere,

ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.

Interea fessos ventus cum sole reliquit,

ignarique viae Cyclopum adlabimur oris.

HOOFDSTUK 6 AENEAS EN DIDO

2. MERCURIUS WIJST AENEAS OP ZIJN PLICHT (IV, 219-278)

a. Jupiter stuurt Mercurius naar Aeneas (IV, 219-241)

Talibus orantem dictis arasque tenentem

220 audiit omnipotens, oculosque ad moenia torsit

regia et oblitos famaе melioris amantes.

Tum sic Mercurium adloquitur ac talia mandat:

‘Vade age, nate, voca Zephyros et labere pennis,

Dardaniumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc

225 exspectat, fatisque datas non respicit urbes,

adloquere, et celeres defer mea dicta per auras.

Non illum nobis genetrix pulcherrima talem

promisit, Graiumque ideo bis vindicat armis;

sed fore, qui gravidam imperiis belloque frementem

230 Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucris

proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.

Si nulla accendit tantarum gloria rerum,

nec super ipse sua molitur laude laborem,

Ascanione pater Romanas invidet arces?

235 Quid struit, aut qua spe inimica in gente moratur,

nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?

Naviget: haec summa est; hic nostri nuntius esto.'

Dixerat. Ille patris magni parere parabat

imperio; et primum pedibus talaria nectit

240 aurea, quae sublimem alis sive aequora supra

seu terram rapido pariter cum flamine portant.

b. Mercurius gehoorzaamt zijn vader (IV, 242-258)

Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
pallentis, alias sub Tartara tristia mittit,
dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.

- 245 Illa fretus agit ventos et turbida tranat
nubila. Iamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri caelum qui vertice fulcit,
Atlantis, cinctum adsidue cui nubibus atris
piniferum caput et vento pulsatur et imbri,
250 nix umeros infusa tegit, tum flumina mento
praecipitant senis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
constitit; hinc toto praeceps se corpore ad undas
misit avi similis, quae circum litora, circum
255 piscosos scopulos humilis volat aequora iuxta.
Haud aliter terras inter caelumque volabat
litus harenosum ad Libyae, ventosque secabat
materno veniens ab avo Cyllenia proles.

c. Mercurius vaart tegen Aeneas uit (IV, 259-278)

Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
260 Aenean fundantem arces ac tecta novantem
conspicit. Atque illi stellatus iaspide fulva
ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena
demissa ex umeris, dives quae munera Dido
fecerat, et tenui telas discreverat auro.
265 Continuo invadit: "Tu nunc Carthaginis altae
fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
exstruis? Heu, regni rerumque oblite tuarum!
Ipse deum tibi me claro demittit Olympo
regnator, caelum ac terras qui numine torquet;
270 ipse haec ferre iubet celeres mandata per auras:
Quid struis? Aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
[nec super ipse tua moliris laude laborem,]
Ascanium surgentem et spes heredis Iuli
275 respice, cui regnum Italiae Romanaque tellus

debetur.' Tali Cyllenius ore locutus
mortales visus medio sermone reliquit,
et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.

HOOFDSTUK 8 EEN NIEUW VADERLAND

1. DE TROJANEN KOMEN AAN IN LATIUM (VII, 5-45)

a. Aeneas vaart langs het eiland van Circe (VII, 5-24)

- 5   At pius exsequiis Aeneas rite solutis,

          aggere composito tumuli, postquam alta quierunt

          aequora, tendit iter velis portumque relinquit.

          Aspirant aerae in noctem nec candida cursus

          luna negat, splendet tremulo sub lumine pontus.
- 10   Proxima Circaeae raduntur litora terrae,

          dives inaccessos ubi Solis filia lucos

          adsiduo resonat cantu, tectisque superbis

          urit odoratam nocturna in lumina cedrum

          arguto tenuis percurrens pectine telas.
- 15   Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum

          vincla recusantum et sera sub nocte rudentum,

          saetigerique sues atque in praesepibus ursi

          saevire ac formae magnorum ululare luporum,

          quos hominum ex facie dea saeva potentibus herbis

20 induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Quae ne monstra pii paterentur talia Troes

delati in portus neu litora dira subirent,

Neptunus ventis implevit vela secundis,

atque fugam dedit et praeter vada fervida vexit.

b. Aeneas bereikt de monding van de Tiber (VII, 25-36)

- 25   Iamque rubescebat radiis mare et aethere ab alto

         Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,

         cum venti posuere omnisque repente resedit

         flatus, et in lento luctantur marmore tonsae.

         Atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum

30   prospicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amoeno

         verticibus rapidis et multa flavus harena

         in mare prorumpit. Varias circumque supraque

         adsuetas ripas volucres et fluminis alveo

         aethera mulcebant cantu lucoque volabant.

35   Flectere iter sociis terraeque advertere proras

         imperat et laetus fluvio succedit opaco.

c. De dichter richt zich tot de muze (VII, 37-45)

Nunc age, qui reges, Erato, quae tempora, rerum
quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
40 expediam, et primae revocabo exordia pugnae.
Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam horrida bella,
dicam acies actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum totamque sub arma coactam
Hesperiam. Maior rerum mihi nascitur ordo,
45 maius opus moveo.

2. LATIUM IS HET NIEUWE VADERLAND (VII, 107-147)

Hier heerste Latinus in een langdurige vrede. Hij was een afstammeling van Saturnus. Hij had geen zoon, wel een dochter, Lavinia. Zij was oud genoeg om te trouwen en velen hadden haar het hof gemaakt. Haar moeder wilde haar uithuwelijken aan Turnus, de koning van de Rutuliërs maar de tekens van de goden hielden dit tegen. Ze zagen Aeneas aankomen. Maar op dat moment gebeurde er iets vreselijks. Lavinia, die met fakkels het offer wilde aansteken, vatte zelf vlam. Haar haren begonnen te branden. Latinus beschouwde dit als een teken en raadpleegde het orakel van zijn vader, de waarzegger Faunus. Het orakel sprak duidelijke taal. Hij moest zijn dochter niet uithuwelijken aan een van de Latijnen. Een schoonzoon zou van verre komen. Hun nakomelingen zouden de naam van de Latijnen tot de sterren verheffen. Fama had het orakel al verspreid, toen Aeneas aanmeerde.

a. De Trojanen gebruiken een maaltijd (VII, 107-119)

Aeneas primique duces et pulcher Iulus

corpora sub ramis deponunt arboris altae,

instituuntque dapes et adorea liba per herbam

110 subiciunt epulis (sic Iuppiter ipse monebat)

et Cereale solum pomis agrestibus augent.

Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus

exiguam in Cererem penuria adegit edendi,

et violare manu malisque audacibus orbem

115 fatalis crusti patulis nec parcere quadris:

‘Heus, etiam mensas consumimus?’ inquit Iulus,

nec plura, adludens. Ea vox audita laborum

prima tulit finem, primamque loquentis ab ore

eripuit pater ac stupefactus numine pressit.

b. Aeneas verklaart de betekenis van Julius' woorden (VII, 120-134)

- 120 Continuo 'Salve fatis mihi debita tellus
vosque' ait 'o fidi Troiae salvete penates:
hic domus, haec patria est. Genitor mihi talia namque
(nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
"Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
125 accisis coget dapibus consumere mensas,
tum sperare domos defessus, ibique memento
prima locare manu molirique aggere tecta."
Haec erat illa fames, haec nos suprema manebat
exitiis positura modum.
130 Quare agite et primo laeti cum lumine solis
quae loca, quive habeant homines, ubi moenia gentis,
vestigemus et a portu diversa petamus.
Nunc pateras libate Iovi precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.'

c. Een teken uit de hemel (VII, 135-147)

135 Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
implicat et geniumque loci primamque deorum
Tellurem Nymphasque et adhuc ignota precatur
flumina, tum Noctem Noctisque orientia signa
Idaeumque Iovem Phrygiamque ex ordine matrem
140 invocat, et duplicis caeloque Ereboque parentis.
Hic pater omnipotens ter caelo clarus ab alto
intonuit, radiisque ardentem lucis et auro
ipse manu quatiens ostendit ab aethere nubem.
Diditur hic subito Troiana per agmina rumor
145 advenisse diem quo debita moenia condant.
Certatim instaurant epulas atque omine magno
crateras laeti statuunt et vina coronant.